

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Управление образования администрации Каа - Хемского района

МБОУ СОШ с.Бурен-Хем

СОГЛАСОВАНО
ЗВР

/Ховалыг К.С./

УТВЕРЖДЕНО
Директор _____

/ Бичкей А.А./

Приказ № 2/3
от «31» августа 2024г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

курса внеурочной деятельности
«Улусчу ужурлар»
для обучающихся 3-го класса

Составила учитель родного
языка и литературы Карди К.Б

Бурен-Хем 2024

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Бо программаны 1-4 класстарга шенелделиг өөрөдилге – номчулга ному «Улусчу уjurларга» даянып ургускан. Улусчу педагогика амгы национал школаның өөрөдилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөрөдилге системаларында чаа угланыышкын, тускай быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чаңчылдары, сагылга ёзулалдары, уjurлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп оар салгалдың кижизидилгезиниң депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу педагогиканың идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары өг-бүлө кижидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Улусчу педагогика дээргн ог-беленин торел-болук улустун болгаш чоннун уруглар кижизидилгезинин дуржулгазы, а этнопедагогика ону шинчилээр эртем. Оон кол сорулгазы-улусчу педагогиканын уjur-утказын, аргаларын шинчилээри, оон депшилгелиг аргаларын оорөдилге-кижизидилге ажылынга таарыштыр ажыглаары.

Проблемазы: ог-беле, торел-доргул харылзаалары, үндезин ажыл-агый, торээн чер-чурт дугайында айтырыглар, этикет, бойдус уjurлары, кижинин тура-соруу, сагыш-сеткили, оске чоннарнын культуразы. Бойдуска тыва кижинин хамаарылгазы, тыва кижинин унуш озумелге хамаарылгазы, дириг амытаннарга, куштарга хамаарылгазы, чоннун эскериглерин шын сагып, хайгааралга алынга кижизидер.

Сорулгазы:

-ада-огбелеривистин, чоннун депшилгелиг дуржулгазын уругларга шингээттирери.

-амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мозузун хевирлээри.

--уругларны уjur сагыыр толептиг кижилер кылдыр кижизидери.

--уругларнын чогаадыкчы шинээн сайзырадыры

--уругларнын аналитиктиг болгаш кара угааан-биле бодаар шынарларын сайзырадыры.

Программаның тургузуу:

1. Бойдус чаяалгазы;
2. Тыва кижинин унуш-озумелге хамаарылгазы;
3. Чуглуг куштар;
4. Танды кежи;

5. Чыл,ай,хонук саналгазы;
6. Ак-кок хемнин кижилери
7. Бойдус магадылалы
8. **Өөреникчилерниң шингээди алыр билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга кол негелделер.**

3-ку классты доозуп турар өөреникчилерниң билип алыр уjurлуг чүүлдери:

Бойдуска тыва кижинин хамаарылгазын ,чер уjurларын, аржаан уjurларын билири.

--Тыва кижинин унуш-озумелге хамаарылгазы:ыяш уjurларын,Ыдык ыяштарга чалбарыгларны,Тыванын чем унуштерин билири.

--Дириг амытаннарга,куштарга хамаарылгазын билири.

--Чыл,ай, хонук саналгазын билири.

--Сугнун кижиге ажык-дуказын,камнаарын билири.

--Чоннун эскериглерин шын сагып,хайгааралга алырн билири.

п/№	Темазы	Уругларнын ажыл-чорудулгазы	Шак	Уези План Факт
	Бирги чартык чыл.			
1.	Кижиге болгаш бойдус.			
а	Бойдус чаялгазы.		10ш	
1-2	Бойдуска тыва кижинин онзагай хамаарылгазы. Итпиктин ырызы.Созу: Ч.Кара-Куске., Аялгазы:С.Базыр-оолдуу	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Бойдуска тыва кижинин хамаарылгазын билип ап, ону тайылбырлап ооренири;	2ш	
3-4	Чер уjurлары. Честек-кадым.Созу:К. Натпий-оолдуу	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Черге хамаарышкан улусчу уjurларны билип алыры;	2ш	
5-6	Чуваш улустун тоолу. Алдын доозун. Чекпелиг	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Чуваш улустун тоолундан ол чоннун бодунун торээн черинге ынаан билип ап, улегер алыры;	2ш	
7	Тоожу. Танды-Уула.	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары;	1ш	

		-Торээн черинин бойдузунун каас-чаражын магадап, сонуургап билири;		
8-9	Торээн суурум онзагай черлери. Бурен-Хемим	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Торээн суурунун тоогузун, оон ат-сывы канчаар тыптып келгенин сонуургап билип алып дээш ажыл кылыры;	1ш	
10	Каа-Хем кожуу	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Ол черде кандыг унелиг байлак барын билип алыры; -	1ш	
11	Аржаан уjurлары.	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Аржаан деп состун тоогузун билип алыры; -Аржааннын ажык-дузазын чугаалап билири;	1ш	
12-13	Тыванын каас-чаражы. Бедик даглыг мээн чуртум.	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Тыва дугайында бижээн чогаал-биле таныжып, ону кичээнгейлиг номчууру;	1ш	
14	Бойдус халаптары.	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Бойдуста болуп турар халаптарны билири; -Бойдус халавынын болу бээр ужуру, уржуу чул деп чуулду ооренип алыры;	1ш	
15	Проект «Торээн черимнин онзагай черлери».	-Проекти кылып ооренири; -Проектинин сорулгаларын салып ооренири;	1ш	
6	Тыва кижинин унуш-озумелге хамаарылгазы.		6ш	
16	Онза ырлыг ураанхайлар.	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Чугаанын кол бодалы сайгарары;	1ш	
17	Ыяш уjurлары.	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Ыяшка хамаарышкан уjurларны билип ап, ону сагыырын кызыдары;	1ш	
18	Ыдык ыяштар.	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Ыдык ыяштар дугайын билип алыры;	1ш	
19	Салгын кыйгыары.	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Салгынны чуге кыйгыарын билип алыры;	1ш	

20	Тыванын эм унуштери.	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Эм унуштер дугайын билип ап, дыннадыг кылыры;	1ш	
21	Проект «Эм унуштер»	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Проектинин сорулгазын салып, материалдарны чыып ооренири;	1ш	
22	Чуглуг куштар..Куштар дугайында	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары.Куштар дугайыда билигни алыры	1	
23	Куштар= медээчилер	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары	1	
24	Камалалдыг куштар	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары	1	
25	Танды кежи.Тываны ан-мени	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары; -Торээн черинин бойдузунун каас-чаражын магадап, сонуургап билири;	1	
26	Анчы кижилернин сагыыр ужурлары	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары. -Тыва чогаалчынын бижээн чогаал-биле таныжып, ону кичээнгейлиг номчууру	1	
27	Анчынын чалбарыы	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары.Чалбарыгны чугаалап ооренири.	1	
28	Чыл календары	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары.Ог-булезинин кижигуннеринин чылдарын тодарадыр.	1	
29	Ай саанаашкыны	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары	1	
30	Хун дугайында	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары	1	
31	Суг- амыдыралдын судалы	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары	1	
32	Чоннун эскериглери	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары.Чоннун эскериглерин чыып бижииринге чанчыктырар	1	

33	Бойдус камалалы	Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары. Бойдус камалалы—кижи бурузунун хамааты хулээлгези деп ооредир	1	
34	Проект «Суг-амыдыралдын судалы	-Кичээлдин темазын угаап хулээп ап, ону билип, кичээлдин сорулгазын кууседир дээш кызып ажылдаары Проектинин сорулгазын салып, материалдарны чыып ооренири	1	

3 класска «Улусчу уjurлар» деп эртемнин

материал-техниктиг хандырылгазы

Ук эртемни өөредип турда, албан турар уjurлуг чуулдер:

1. Чогаалдарның сөзүглелдерининг экземплярылары четче санныг турар уjurлуг.
2. Эге школаның библиотеказының фондузунга албан турар уjurлуг документилер болгаш номнар:
  - «Улусчу уjurлар» деп эртемге хамаарышкан нормативтиг документилер;
  - авторлуг программалар;
  - Тыва Республиканын өөредилге болгаш эртем яамызының сумелээн өөредилге номнары болгаш оларның даңзызы;
  - өөреникчилер-биле ажылдап тургаш, ажыглаар янзы-буру карточкалар;
  - дузалал литература (справочниктер, словарьлар, энциклопедиялар дээш оон-даа өске).
  - Амгы уениң негелдези-биле турар уjurлуг чуулдер:
    - өөредилге-техниктиг херекселдер;
    - янзы-буру көргүзүг материалдары (электроннуг таблицалар)
    - мультимедийлиг компьютер;
    - мультимедиолпроектор;

АЖЫГЛААН ЛИТЕРАТУРА

1. Тыва Республиканың ниити өөредилгезининг куруне стандартының национал-девискээр кезээ. Национально-региональный компонент государственного стандарта общего образования Республики Тыва. - Кызыл: Тув. кн. изд-во, 2006. - С. 38-43.
2. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования / М-во образования и науки Рос. Федерации. - М.: Просвещение, 2010. - 31 с. - (Стандарты второго поколения).

Курстун ажылчын программазын Г.Д. Сундуйнун «Улусчу уjurлар» 3-4 класстарга ооредилге номунга таарыштыр 1 чылдга тургускан.Неделяда 1 шак,Чылда 34 шак.

